

Gönderim Tarihi: 09.01.2017 Kabul Tarihi: 16.05.2017

ORTA GELİR TUZAĞI: AMPİRİK BİR ÇALIŞMA¹

Hakan SARIBAŞ*

Uğur URSAVAŞ**

THE MIDDLE INCOME TRAP: AN EMPIRICAL STUDY

Öz

Orta gelir tuzağı, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta gelir tuzağı, hızlı bir büyüme sonrası düşük gelir seviyesinden orta gelir seviyesine ulaşan ülkelerin, büyüme yavaşlaması sonrası yüksek gelir grubuna geçemediği durumu ifade etmektedir. Bu çalışmada, Eichengreen vd.'nin (2011) çalışmaları çerçevesinde, 1957-2007 yılları arasında kişi başına düşen GSYİH verisi kullanılarak orta gelir tuzağının hangi gelir seviyesinde ortaya çıktığı ve Türkiye'nin tuzakta olup olmadığı analiz edilmektedir. Analiz bulgularına göre orta gelir tuzağı, 7.200 dolar seviyesinde ortaya çıkmaktadır. Bu sonuca göre Türkiye orta gelir tuzağını aşmış gözükmektedir.

Anahtar Kelimeler: Orta Gelir Tuzağı, Büyüme Yavaşlaması, Lewis Dönüm Noktası.

Abstract

Middle income Trap, especially for developing countries, confronts us as a serious problem. Middle income trap refers to the condition where countries with a rapid growth, move from low income level to middle-income level, however is not able to pass to high income levels due to the growth slowdown. This study inquires; at which levels of income middle income trap occurs and whether Turkey is in this trap, by using the GDP per capita for the years between 1950 and 2007, and within the framework of Eichengreen et.al's study (2011). According to the outcomes of the analysis, middle income trap emerges around \$7.200 US dollars. With respect to this outcome, Turkey is not in middle income trap

Keywords: Middle Income Trap, Growth Slowdown, Lewis Turning Point.

¹Bu çalışma 19-22 Mayıs 2016 tarihinde yapılan 1. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresinde sunulmuş, kongre kitabında özet şeklinde yayınlanmıştır.

*Prof. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisat Bölümü, e-posta: hakan.saribas@beun.edu.tr.

**Arş. Gör., Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisat Bölümü, e-posta: ugur.ursavas@beun.edu.tr.

1. Giriş

Orta gelir tuzağı konusu son yıllarda iktisat literatüründe geniş yer bulmaktadır. Bu durumun önemli sebeplerinden biri orta gelir aralığında yer alan gelişmekte olan ülkelerin ve özellikle Çin'in dünya ekonomisinin bütün açısından önem arz etmesidir. Bu ülkelerin ekonomilerinde yaşanacak herhangi bir olumsuz gelişme, dünya ekonomisinin genelini etkileyebilecektir. Bu sebeple yapılan çalışmaların çoğu gelişmekte olan ülkeler ve Çin eksenindedir. Tuzak probleminin, Dünya Bankası gelir sınıflandırmasına göre üst orta gelir grubunda yer alan Türkiye'yi de ilgilendirmesi ulusal literatürde de bu konuya olan ilginin artmasına sebep olmaktadır.

Orta gelir tuzağı konusunun incelendiği ampirik çalışmalarda, orta gelir aralığı için farklı eşik değerler belirlendiği görülmektedir. Farklı eşik değerler ise sonuçlarda ciddi farklılıklara yol açmaktadır. Bu durum orta gelir tuzağı konusunda yapılan ampirik çalışmaların zayıflığı eleştirisine sebep olmaktadır (Paus 2014; Wagner 2016).

Eleştiri yöneltelen çalışmalardan biri olan Eichengreen vd. (2011) tarafından yapılan, orta gelir tuzağının büyüme yavaşlaması olarak tanımlandığı ve büyüme yavaşlamasının hangi seviyede ortaya çıktığını araştıran çalışmadır. Çalışmada yazarlar orta gelir aralığını 10.000 dolar ve üzeri olarak belirlemiştir. Bunun sonucunda gelişmekte olan birçok ülke analiz dışı kalmış, bu durum ise eleştirilere konu olmuştur. Bu eleştirilerden de faydalanarak Eichengreen vd.'nin (2011) geliştirdiği büyüme yavaşlaması yöntemi kullanılarak orta gelir tuzağının hangi gelir seviyesinde ortaya çıktığı analiz edilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde orta gelir tuzağının teorik alt-yapısı, ikinci kısımda literatür incelemesi, sonraki kısımda ampirik inceleme ve sonuç bölümünde ise genel değerlendirme yapılacaktır.

2. Orta Gelir Tuzağı'nın Teorik Temelleri

Orta gelir tuzağı terimi ilk kez, 2007 yılında Dünya Bankası tarafından yayınlanan, Gill ve Kharas tarafından yazılan “ Doğu Asya Rönesansı” başlıklı raporda yer almıştır. Ancak bu kavramı ilk defa kullanan Gill ve Kharas daha sonraki çalışmasında, bu konunun ilk kez orta gelirli ülkelerin büyüme sorununu inceleyen Garrett (2004) tarafından ele alındığını belirtmişlerdir (Gill ve Kharas 2015: 5).

Orta gelir tuzağının kabul görmüş olan iki tanımı bulunmaktadır. Buna göre orta gelir tuzağı, orta gelirli ülkelerin hem teknoloji açısından gelişmiş ülkelerle hem de ucuz emek gücüne sahip az gelişmiş ülkelerle rekabet

edemediği durumda ortaya çıkmaktadır (Gill ve Kharas 2007: 5). Küreselleşmenin, orta gelirli ülkelere düşük veya yüksek gelirli ülkelere görece daha az avantaj sağladığını savunan Garrett'e göre ise küresel piyasalarda öne geçmenin iki yolu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ileri teknolojiyi teşvik eden kurum ve yetenekleri ödüllendiren bilgi ekonomisinde rekabet edebilmektir. İkincisi ise mevcut, ulaşılabilir teknolojiyi kullanarak düşük maliyetle üretim yapan düşük ücretli ekonomilerle rekabet edebilmektir (Garrett 2004: 84). Literatürde yaygın olan diğer bir tanımlamaya göre orta gelir tuzağı, hızlı bir büyüme yaşayan düşük gelirli ülkenin, orta gelir seviyesine ulaştıktan sonra büyüme ivmesini kaybedip, yüksek gelir düzeyine geçmekte başarısız olduğu durumu ifade etmektedir.

Orta gelir tuzağının spesifik bir teorisi bulunmamakla birlikte araştırmacılar konuyu bazı büyüme ve kalkınma teorileri çerçevesinde açıklamaya çalışmaktadır. Bu teoriler arasında görece daha yaygın olanlar Solow-Swan büyüme modeli ve "Lewis Sınırsız Arz Modeli" modelidir. Bunun yanı sıra orta gelir tuzağını teorik açıdan açıklayan bazı alternatif teoriler² bulunmaktadır.

Solow-Swan büyüme modelinde kişi başına düşen çıktıyı artırmanın artık mümkün olmadığı durağan durum dengesi, orta gelir tuzağı olarak nitelendirilebilir. Bu noktadan sonra sermaye artışı tuzaktan kurtulmaya yetmeyecektir (Yeldan 2012: 33). Orta gelir tuzağı ile Solow-Swan büyüme modelini ilişkilendiren çalışmada Xu (2016) modeli yeniden uyarlamıştır. Modelde sabit bir üretim maliyeti olduğu varsayılmaktadır. Model içerisinde düşük teknoloji ve yüksek teknoloji olmak üzere iki tür teknoloji bulunmaktadır. Eğer firma yüksek teknoloji kullanmayı tercih ederse bunun için sabit bir maliyete katlanmak zorundadır. Firmanın yeteri kadar sermayesi yoksa firma doğal olarak daha karlı olan düşük teknoloji üretim yapmayı seçecektir.

z^l : Düşük teknoloji

z^h : Yüksek teknoloji

ϵ : Yüksek teknolojiye sahip olmak için gereken sabit maliyet

n : Nüfus artış hızı

g : Teknoloji gelişme hızı

s : Tasarruf oranı

ϵ : Yıpranma oranı

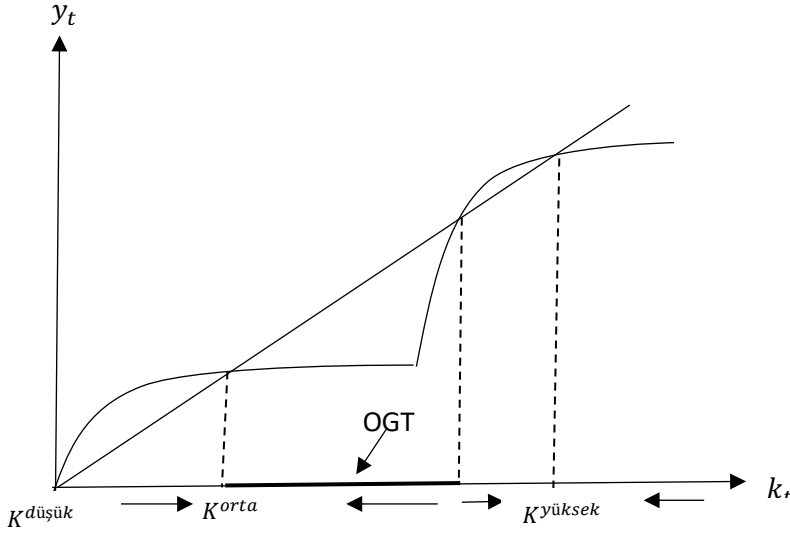
² Bkz: Ohno(2010), Aoki (2011) , Tho (2013)

k_{t+1} ve k_t : t+1 ve t dönemlerinde emek başına sermaye miktarı

$$(1 + g + n)(k_{t+1} - k_t) = sz^l k_t^\alpha - (\delta + g + n) k_t$$

$$(1 + g + n)(k_{t+1} - k_t) = smax\{z^h k_t^\alpha - \varepsilon, 0\} - (\delta + g + n) k_t$$

Şekil 1'e göre düşük (veri) teknoloji ile üretime başlayan ekonomi k^{orta} seviyesinde durağan duruma ulaşacaktır. Bu noktadan sonra sermaye artışı, üretimi aşınmadan daha az artıracak ve ekonomi k^{orta} noktasına yakınsayacaktır.

Şekil 1: Solow-Swan Modeli ve Orta Gelir Tuzağı

Kaynak: Xu, 2016:10.

Orta gelir tuzağının teorik açıklanmasında sıklıkla yararlanılan diğer teori "Lewis Sınırsız Arz Modeli" teorisidir. Birçok ülke için Lewis dönüm noktası orta gelir seviyesinde ortaya çıkmaktadır (Gill ve Kharas 2015: 12). Bu görüşe göre kalkınmanın ilk aşamalarında düşük gelirli ülkeler, dışarıdan ithal edilen teknoloji ve ucuz emek girdisi yardımıyla düşük maliyetli ürünler üreterek, uluslararası piyasalarda rekabet gücü elde etmektedirler. Düşük verimli tarım sektöründen yüksek verimli modern sektöre kaydırılan emek sayesinde verimlilik artışı sağlanmaktadır. Bu ülkeler orta gelir seviyesine ulaştıktan sonra, kırsal kesimdeki emek arzının azalmasına bağlı olarak, artık verimlilik artışıyla gelen büyümeyi sürdürmemekte ve bu noktadan sonra büyüme yavaşlamaya başlamaktadır (Agenor 2012: 2-3).

3. Literatür İncelemesi

Orta gelir tuzağı literatürü özellikle ampirik çalışmalar çerçevesinde incelendiğinde, çalışmalarda farklı orta gelir aralıklarının belirlendiği gözlemlenmektedir. Bunun yanında kişi başına gelirin mutlak ya da nisbi terimlerle ifade edilmesi, farklı veri setleri ve farklı zaman aralıklarının kullanılması gibi faktörler bir ülkenin orta gelir tuzağı içerisinde olup olmadığı konusunda farklı sonuçlar vermektedir (Paus 2014; Glave ve Wagner 2016).

En geniş kabul gören orta gelir aralığı Dünya Bankası tarafından belirlenmektedir. Atlas Metodu³ kullanılarak belirlenen gruplandırmaya göre 2015 yılı itibariyle kişi başına geliri 1.025 dolar ve altında olan ülkeler düşük; 1.026-4.035 dolar arasında olan ülkeler alt-orta; 4.036 ve 12.475 arasında olan ülkeler üst-orta; 12.476 dolar ve üstünde olan ülkeler ise yüksek gelirli ülkelerdir.

Eichengreen vd. (2011, 2013) orta gelir tuzağını büyüme yavaşlaması olarak tanımladıkları çalışmalarında büyüme yavaşlamasının ortaya çıkması için gereken üç şarttan biri ülkenin kişi başına gelirinin 10.000 dolardan büyük olmasıdır. Diğer bir deyişle orta gelir aralığı 10.000 dolar ve üzeri olarak belirlenmiştir. 2011 yılında yapılan ilk çalışmada büyüme yavaşlamasının 17.000 dolar seviyesinde ortaya çıktığı tespit edilirken, 2013 yılında yapılan aynı yöntem ancak farklı veri setinin kullanıldığı çalışmada büyüme yavaşlamasının 10.000-11.000 dolar ve 15.000-16.000 dolar seviyesinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Aiyyar vd. (2013)'nin çalışmasında orta gelir tuzağı yine büyüme yavaşlaması olarak tanımlanmış ancak orta gelir aralığı 2.000-15.000 dolar olarak belirlenmiştir.

Felipe vd. (2012), 1950-2010 dönemi için 124 ülkeyi kişi başına gelirlerine göre dört farklı gelir grubu tanımlamışlardır. Buna göre kişi başına geliri 2,000 dolardan az olan ülkeler düşük; 2.000-7.250 dolar arasında olan ülkeler alt-orta; 7.250-11.750 dolar arasında olan ülkeler üst-orta; 11.750 dolardan yüksek olan ülkeler ise yüksek gelir grubunda yer alan ülkelerdir.

Bulman (2014), ülkeleri nisbi gelirlerine göre düşük, alt-orta, üst-orta ve yüksek gelirli ülkeler olmak üzere 4 kategoriye ayırmaktadır. Buna göre kişi başına geliri Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) kişi başına gelirinin %10'undan az olan ülkeler düşük gelirli, %10-%30 arasında olan ülkeler alt-orta gelirli, %30-%50 arasında olan ülkeler üst-orta gelirli, %50'sinden yüksek olan ülkeler ise yüksek gelirli ülkeleri oluşturmaktadır.

³Bkz: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378832-the-world-bank-atlas-method-detailed-methodology>

Orta gelir aralığını nisbi terimlerle ifade eden diğer çalışmalar Woo vd. (2012) ile Feng ve Yao (2015)'nin çalışmalarıdır. Woo vd. (2012)'ye göre orta gelir aralığı ABD'nin kişi başına gelirinin %20-%55'ine denk gelmektedir. Fang ve Yao (2015) ise, göre orta gelir ve yüksek gelir eşik değerlerini ABD gelirinin %7 ve %44'ü olarak belirlemiştir.

Glave ve Wagner (2016), literatürde farklı çalışmalarda belirlenen orta gelir aralıklarından yararlanarak Çin'in tuzak içerisinde olup olmadığını incelemiştir. Buna göre bir çalışmada tuzak içerisinde yer alan Çin, bir diğer çalışmada belirlenen orta gelir aralığına göre ise tuzağı atlattır. Sonuç olarak, orta gelir aralığının farklı olması, farklı veri setlerinin kullanılması gibi etkenler orta gelir tuzağının hangi gelir seviyesinde ortaya çıktığı ya da hangi ülkelerin tuzakta olup olmadığı gibi soruların cevaplarının farklı olmasına yol açmaktadır.

4. Analiz

Çalışmanın analiz kısmında orta gelir tuzağının hangi gelir düzeyinde ortaya çıktığı incelenecektir. Analiz yöntemi olarak Eichengreen vd.'nin (2011) geliştirdiği büyüme yavaşlaması yöntemi kullanılacaktır. Veri seti olarak Penn World Table (PWT) 6.3 kullanılmıştır. Kullanılan veri 1950-2007 dönemi için kişi başına GSYİH'dir. (2005 yılı sabit fiyatları). PWT veri setinin yeni versiyonları olmasına rağmen eski versiyonunun kullanılmasındaki amaç Eichengreen vd.'nin (2011) çalışmasıyla daha sağlıklı karşılaştırma yapabilmektir.

Bu yaklaşıma göre t yılında büyüme yavaşlaması gerçekleşmesi için aşağıdaki üç koşul birlikte sağlanmalıdır.

- 1) $g_{t,t-n} \geq 0.035$
- 2) $g_{t,t+n} - g_{t,t-n} \geq 0.02$
- 3) $y_t > \$10,000$ (2005) , $n = 7$

y_t : Kişi başına düşen gelir

$g_{t,t+n}$: t ile t+ n yılları arasındaki ortalama büyüme oranı

$g_{t,t-n}$: t- n ile t yılları arasındaki ortalama büyüme oranı

İlk koşula göre büyüme yavaşlaması gerçekleşen yıldan önceki 7 yılın büyüme ortalaması %3.5'ten büyük, ikinci koşula göre birbirini takip eden yedi yıllık periyotta ortalama büyüme oranındaki düşüş %2'den fazla olmalıdır. Son koşula göre ise yavaşlama yaşanan yılda kişi başına gelir 10.000 dolardan fazla olmalıdır.

Ancak literatürde özellikle üçüncü koşulu eleştiren çalışmalar bulunmaktadır. Bu eleştirilere göre kişi başı geliri 10.000 dolardan yüksek olan ülkelerin analize dahil edilmesi, kişi başı geliri 10.000 dolardan düşük olan pek çok gelişmekte olan ülkeyi analiz dışı bırakmıştır.(Paus 2014; Fryer ve Cattaneo, 2014). Bu eleştirilerden yola çıkarak, üçüncü koşulda yer alan eşik değeri değiştirilerek tekrar analiz yapılmıştır. Çalışmada üçüncü koşul, kişi başına gelir 4.000 ile 12.000 dolar olacak şekilde değiştirilmiştir. Bu aralığın seçilmesindeki sebep Dünya Bankası'nın belirlediği orta gelir aralığına yakın olmasıdır. Bu durumda büyüme yavaşlamasının gerçekleştiği yılları belirlemek için gereken üç şart şu şekilde oluşmuştur:

- 1) $g_{t,t-n} \geq 0.035$
- 2) $g_{t,t+n} - g_{t,t-n} \geq 0.02$
- 3) $4000 < y_t < 12000$ (2005 sabit fiyatıyla) , $n = 7$

Belirlenen 3 eşik değer kullanılarak büyüme yavaşlaması yaşanan yıllar tespit edilmiştir ⁴. Büyüme yavaşlaması yaşanan yıllardaki kişi başına GSYİH değerlerinin ortalaması alınarak orta gelir tuzağının gerçekleştiği seviye tespit edilmiştir. Buna göre, orta gelir tuzağı 7.200 dolar seviyesinde ortaya çıkmaktadır. Bu seviyede büyüme oranı yıllık %6.2'den %1.1' düşmektedir.

Elde edilen bulgular Türkiye açısından incelenebilir. Analiz sonuçlarına göre Türkiye'de 1976 ve 1977 yıllarında büyüme yavaşlaması gerçekleşmiştir. 2007 yılı itibariyle 7.738 dolar kişi başı gelire sahip olan Türkiye, orta gelir tuzağının gerçekleştiği sınırı aşmış gözükmektedir. Tablo 1'de 2007 yılı itibariyle geliri 4.000-12.000 dolar arasında olan ülkeler arasında; 7.200 dolar sınırını aşan ülkeler ve gelirleri yer almaktadır yer almaktadır. Tablo 2'de ise geliri 4.000-12.000 dolar arasında olan ülkeler arasında 2007 yılı itibariyle 7200 dolar sınırını aşmayan ülkeler yer almaktadır.

Literatürde orta gelir tuzağı ile ilişkisi en çok incelenen ülkeler Çin ve Latin Amerika ülkeleridir. Bu yüzden elde edilen bulguları Çin ve bazı Latin Amerika ülkeleri çerçevesinde incelemek faydalı olacaktır. Analiz sonuçlarında Çin'in büyüme yavaşlaması yaşadığı yıl tespit edilmemiştir. 2007 yılı itibariyle yaklaşık 8,500 dolar kişi başı gelire sahip olan Çin orta gelir tuzağı sınırını aşmıştır. Latin Amerika ülkelerinden Brezilya'nın 1973-1980 yılları arasında her yıl büyüme yavaşlaması yaşadığı tespit

⁴Veriler hakemler tarafından değerlendirilmiş olup dergi arşivimizde saklanmaktadır.

edilmiştir. Diğer Güney Amerika ülkesi Uruguay'ın 1979, 1980, 1981, 1996 ve 1997 yıllarında büyüme yavaşlaması yaşadığı tespit edilmiştir.

Tablo 1: Orta Gelir Tuzağı Sınırını Aşan Ülkeler

Ülkeler	Kişi başına GSYİH (2007)	Ülkeler	Kişi başına GSYİH(2007)
Ermenistan	9556	İran	10414
Azerbaycan	10296	Jamaika	8221
Belize	9527	Lübnan	7737
Botsvana	9404	Meksika	11204
Brezilya	9646	Panama	9140
Bulgaristan	9762	Romanya	9314
Cape Verde	7749	Güney Afrika	10484
Çin	8511	Surinam	10002
Kolombiya	7793	Svaziland	7299
Kosta Rika	11830	Tayland	9406
Küba	11131	Tunus	10122
Dominik Cum.	9665	Türkiye	7738
Gabon	7859	Türkmenistan	11389
Gürcistan	8880	Ukrayna	9870

Kaynak: Penn World, Table 6.3

Tablo 2: Orta Gelir Tuzağı Sınırını Aşamayan Ülkeler

Ülkeler	Kişi başına GSYİH(2007)	Ülkeler	Kişi başına GSYİH(2007)
Arnavutluk	4730	Makedonya	6954
Cezayir	6421	Maldivler	5012
Angola	5116	Marshall Adaları	7193
Bhutan	5136	Karadağ	7025
Bosna Hersek	6031	Fas	5420
Cibuti	4274	Namibya	6395
Dominika	4940	Paraguay	4714
Ekvator	6025	Peru	6401
Mısır	5708	Filipinler	4791
El Salvador	5589	Samoa	5796
Fiji	5819	Endonezya	5186
Guatemala	6095	Sri Lanka	6050
Sao Tome ve	4403	Saint Vincent ve	6235
Irak	4868	Tonga	5763
Ürdün	5165	Vanuatu	5583

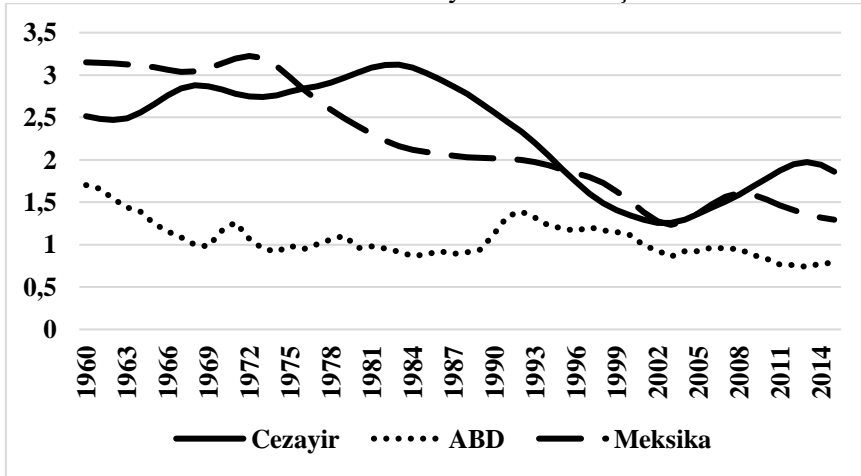
Kaynak: Penn World, Table 6.3

5. Orta Gelir Tuzağının Temelleri

Orta gelir tuzağı, temel olarak büyüme problemi olduğundan, orta gelir tuzağına sebep olan nedenleri anlamak için, ülkeler büyümeyi belirleyen faktörler açısından karşılaştırılabilir. Bu bölümde orta gelir tuzağının sebeplerinin anlaşılması açısından, analiz sonuçlarına göre tuzağı aşan Meksika, tuzağı aşamayan Cezayir ve gelişmiş ülke olarak seçilen ABD, büyümenin belirleyicileri olan nüfus artış oranı, doğrudan yabancı yatırımın GSYİH içerisindeki payı, beşeri sermaye oranı ve kurumsal yapı açısından karşılaştırılmıştır.

Solow-Swan modeline göre nüfus artış oranı ile kişi başına gelir arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Grafik 1’de gelişmiş ülke olarak ölçüt kabul edilen ABD ile analiz sonucu orta gelir tuzağını aşan ve aşamayan ülke olarak Meksika ve Cezayir’in yıllar itibariyle nüfus artış oranları yer almaktadır. Teoriyle uyumlu olarak en yüksek kişi başına gelire sahip ABD en düşük nüfus artış oranına sahiptir. Analiz sonuçlarına göre tuzağı aşamayan Cezayir ise en 2014 yılı itibariyle en yüksek nüfus artış oranına sahiptir.

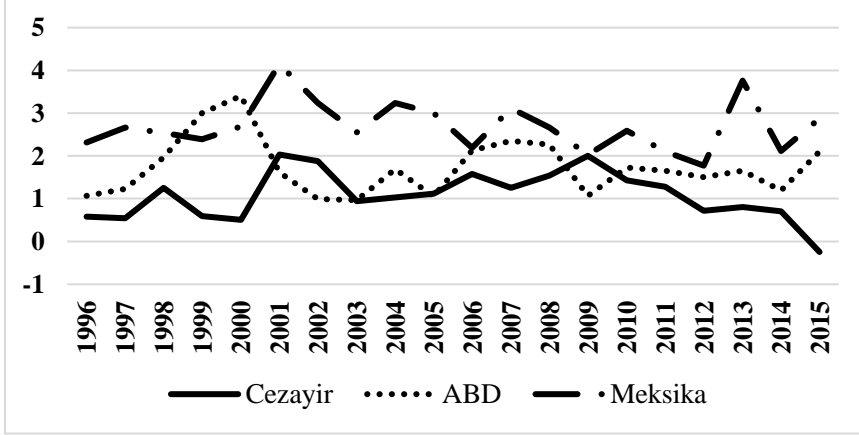
Grafik 1: Yıllar İtibariyle Nüfus Artış Oranı

Kaynak: Dünya Bankası, <http://databank.worldbank.org>

Solow-Swan büyüme modeline göre büyümeyi olumlu yönde etkileyen diğer bir faktör yatırım oranıdır. Grafik 2’de ABD, Cezayir ve Meksika’nın yıllar itibariyle doğrudan yatırım oranlarının GSYİH içerisindeki payı yer almaktadır. Doğrudan yabancı yatırımın seyri, üç ülke içinde dalgalıdır. 2015 yılı itibariyle doğrudan yabancı yatırımın GSYİH içerisindeki payının en düşük olduğu ülke Cezayir’dir.

Grafik 2: Yıllar İtibariyle Doğrudan Yabancı Yatırımın GSYİH İçindeki Payı

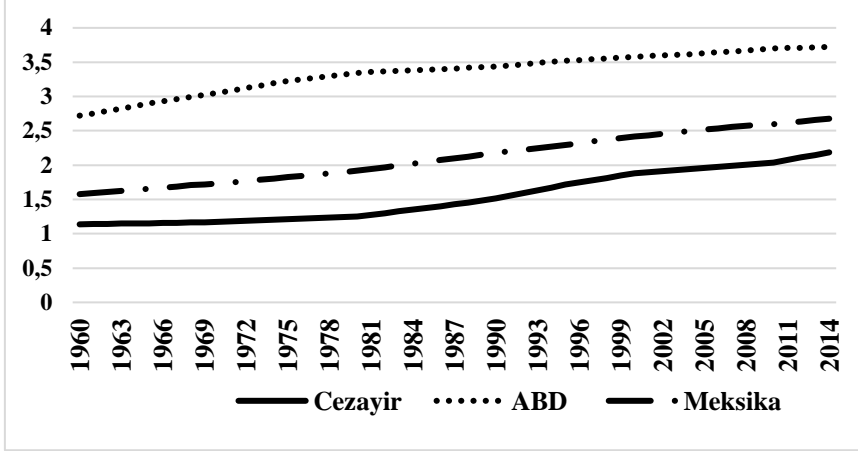

Kaynak: Dünya Bankası, <http://databank.worldbank.org>

Mankiw, Romer ve Weil (1992)⁵ tarafından Solow-Swan modeline dahil edilen beşeri sermaye, etkin emek başına çıktıyı olumlu etkileyen faktörlerden biridir. Tuzağı aşan ve aşamayan ülkeler arasında da bu ilişki gözlemlenebilir. Grafik 3’de Cezayir, Meksika ve ABD’nin 1960-2014 yılları arasında beşeri sermaye oranları yer almaktadır. Analiz sonuçlarına göre tuzağı atlatan Meksika’nın, tuzağı atlatamayan Cezayir’e göre beşeri sermaye oranı daha yüksektir. En yüksek kişi başına gelire sahip ABD ise beşeri sermaye açısından diğer iki ülkeden daha ileri düzeydedir.

⁵ Mankiw, Romer, Weil (1992) “A Contribution to the Empirics of Economic Growth”

Grafik 3: Yıllar İtibariyle Beşeri Sermaye Oranı

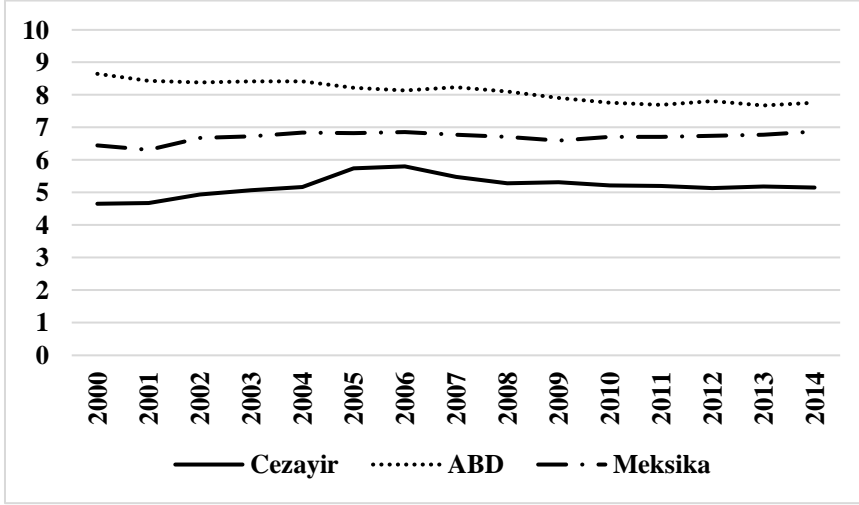
Kaynak: Penn World Table 9.0, <http://datacentre2.chass.utoronto.ca/pwt/>

İktisat literatüründe kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi birçok çalışmaya konu olmaktadır. Kurumların iktisadi büyüme ve gelişme üzerinde etkili olduğunu savunan kurumsal yaklaşıma göre, kurumlar yatırımları teşvik edici bir rol oynamaktadır. Mülkiyet hakları, yatırım ve üretimi teşvik eden yasalar gibi kurumlar, gerekli yatırım ortamı sağlayarak üretim ve verimlilik artışına olanak sağlamaktadır (Pamuk, 2016:40-41). Dolayısıyla ülkelerin orta gelir tuzağını aşmalarında kurumsal faktörler oldukça önemlidir. Bu sebeple karşılaştırma yapılan ülkeler kurumsal değişkenler⁶ açısından da karşılaştırılmıştır. Grafik 4’de üst-gelirli ülke sınıfında yer alan ABD kurumsal kalite açısından diğer ülkelere göre önde görünmektedir. Analiz sonuçlarına göre tuzağı aşan Meksika, tuzağı aşamayan Cezayir’den kurumsal kalite açısından daha iyi konumdadır.

Karşılaştırmalı analiz sonuçlarına göre orta gelir tuzağını atlatan Meksika ve gelişmiş ülke olarak ele alınan ABD’nin, tuzağı atlatamayan Cezayir’e göre büyüme belirleyici değişkenler açısından daha iyi bir durumda olduğu gözlenmektedir. Bu noktadan hareketle, büyüme teorilerine göre büyüme belirleyici değişkenler aynı zamanda orta gelir tuzağının temel sebeplerini oluşturmaktadır.

⁶ Kurumsal veriler, government size, legal system & property rights, sound money, freedom to trade trade internationaly, regulation endekslerinin ortalaması alınarak oluşturulmuştur.

Grafik 4: Yıllar İtibariyle Kurumsal Faktörler

Kaynak: Fraser Institute, <https://www.fraserinstitute.org/>

6. Sonuç

Gelişmekte olan ve orta gelir aralığında olan birçok ülkenin orta gelir tuzağına düşme riski bu konuya olan ilgiyi her geçen gün artırmaktadır. Dünya Bankası sınıflandırmasına göre üst orta gelir grubunda yer alan Türkiye'nin de tuzak riskiyle karşı karşıya kalması ayrıca ulusal literatürde bu konuya olan ilginin artmasına neden olmaktadır.

Orta gelir tuzağı, hızlı bir büyüme sonrası, düşük gelir grubundan orta gelir grubuna ulaşan ülkelerin büyüme yavaşlaması sonucu üst gelir grubuna geçemediği durumu ifade etmektedir. Konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde farklı orta gelir aralıklarının belirlendiği dikkat çekmektedir. Bu durum ise sonuçlarda ciddi farklılıklara yol açmakta ve eleştirilere neden olmaktadır.

Bu eleştirilere konu olan çalışmalardan biri Eichengreen vd. (2011) tarafından yapılan çalışmalardır. Yazarlar çalışmalarında orta gelir tuzağını büyüme yavaşlaması olarak tanımlamışlardır. Buna göre yavaşlamasının gerçekleşmesi için üç şartın birlikte sağlanması gerekmektedir. Bu şarttan üçüncüsü ve görece daha fazla eleştiriye uğrayan şart ise ülkenin kişi başına gelirinin 10.000 dolardan yüksek olması gerektiğidir. Orta gelir aralığının 10.000 dolar ve üzeri belirlenmesi birçok gelişmekte olan orta gelirli ülkeyi analiz dışı bırakmıştır. Bu eleştirilerden yola çıkarak, orta gelir aralığı revize edilerek yeniden analiz yapılmıştır. Belirlenen orta gelir aralığı 4.000 dolar ile 12.000 dolar

arasındadır. Bu durum hem Dünya Bankası tarafından belirlenen orta gelir aralığına daha yakındır hem de gelişmekte olan birçok orta gelirli ülkeyi analize dahil etmektedir.

Yapılan analiz sonucunda orta gelir tuzağının 7.200 dolar seviyesinde ortaya çıktığı belirlenmiştir. 7.200 dolar seviyesinde büyüme oranı yıllık %6,2'den %1,1'e düşmüştür. Eichengreen vd. (2011)'nin yaptıkları çalışmada ise büyüme yavaşlaması 17.000 dolar seviyesinde ortaya çıkmakta, bu seviyede büyüme yıllık %5,6'dan %2,1'e düşmektedir.

Bulgular Türkiye açısından incelendiğinde, Türkiye'nin 1976 ve 1977 yıllarında büyüme yavaşlaması yaşadığı gözlenmektedir. Veri setinde ele alınan son yıl olan 2007 yılı itibariyle yaklaşık 7. 800 kişi başı gelire sahip olan Türkiye orta gelir tuzağını aşmış gözükmektedir. Daha önce belirtildiği üzere önem arz eden bir diğer ülke Çin'dir. Elde edilen bulgulara göre Çin'in büyüme yavaşladığı yıl tespit edilmemiştir. 2007 yılı itibariyle kişi başına geliri yaklaşık 8.500 dolar sahip olan Çin tuzak sınırını aşmıştır.

Kaynaklar

- Agenor, Pierre-Richard, Otaviano Canuto ve Michael Jelenic. (2012). "Avoiding Middle-Income Growth Traps". *Economic Premise* 98:1-7.
- Aiyar, Shekhar, Romain Duval, Damien Puy, Yiqun Wu ve Longmei Zhang (2013). "Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap". *IMF Working Paper* 98:1-63.
- Aoki, Masahiko (2011). "The Five-Phases of Economic Development and Institutional Evolution in China and Japan". *Asian Development Bank Institute* 340:1-32.
- Bulman, David, Maya Eden ve Ha Nguyen. (2014). "Transitioning from Low-Income Growth to High-Income Growth: Is There a Middle Income Trap". *Policy Research Working Paper* 7104:1-36.
- Eichengreen, Barry, Donghyun Park ve Kwanho Shin. (2011). "When Fast Economies Slow Down: International Evidence and Implications for China". *NBER Working Paper Series* 16919.
- Eichengreen, Barry, Donghyun Park ve Kwanho Shin (2013). "Growth Slowdown Redux: New Evidence on the Middle-Income Trap". *NBER Working Paper Series* 18673.
- Fang, Yingjie ve Yang Yao (2015). "The Middle-Income Trap and China's Growth Prospects". *Deepening Reform for China's Long Term*

Growth and Development. Eds. L. Song vd. Canberra: Australian National University Press. 133-158.

Felipe, Jesus, Arnelyn Abdon ve Utsav Kumar (2012). "Tracking the Middle-income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?". *The Levy Economics Institute* 715.

Fraser Institute, <https://www.fraserinstitute.org/>, 24 Eylül 2016'da erişildi

Fryer, David ve Nicolette Cattaneo (2014). "Structural Change, Productivity and the Middle-Income Trap: South Africa in Comparative Perspective" *BRICS Academic Forum* 1-15.

Garrett, Geoffrey (2004). "Globalization's Missing Middle". *Foreign Affairs* 83(6):84-96.

Gill, Indermit S. ve Homi Kharas (2007). "An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth". *The World Bank* 1(39986):1-365.

Gill, Indermit S. ve Homi Kharas (2015). "The Middle-Income Trap Turns Ten". *World Bank Policy Research Working Paper* 7403:1-27.

Glawe, Linda ve Helmut Wagner (2016). "China in the Middle-Income Trap?," *Munich Personal Repec Archive* 1-47.

<http://www.rug.nl/ggdc/productivity/pwt/>, 13 Ekim 2016'da erişildi

Mankiw, N. Gregory, David Romer ve David N. Weil (1992). "A Contribution to the Empirics of Economic Growth". *Quarterly Journal of Economics* 107(2):407-437.

Ohno, Kenichi (2009). "The Middle Income Trap Implications for Industrialization Strategies in East Asia and Africa". *Grips Development Forum*

Pamuk, Şevket (2016). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Paus, Eva (2014). "Latin America and The Middle-Income Trap". *Financial for Development Series* 250:1-57.

Penn World Table, <http://datacentre2.chass.utoronto.ca/pwt/>, 5 Ekim 2016'da erişildi

Tho, Tran Van (2013). "The Middle-Income Trap: Issues for Members of the Association of Southeast Asian Nations". *Asian Development Bank Institute* 421:1-31.

- Woo, Wing Thye (2012). “China Meets the Middle-income Trap: The Large Potholes in the Road to Catching-up”. *Journal of Chinese Economic and Business Studies* 4(10): 313-336
- World Bank, <http://databank.worldbank.org>, 18 Ekim 2016’da erişildi
- Xu, Zhiwei (2016). “Lecture Notes 1: Solow Growth Model,” <http://mis.acem.sjtu.edu.cn/ueditor/jsp/upload/file/20160221/1455993278579012666.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06.2016).
- Yeldan, Erinç, Kamil Taşçı, Ebru Voyvoda ve Mehmet Emin Özsan (2012). “Orta Gelir Tuzağı’ndan Çıkış: Hangi Türkiye? Makro/Bölgesel/Sektörel Analiz”. *Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu* 1:1-163.

